

TÜRK KÜLTÜRÜNDE VASİYET GELENEĞİ

Hasan KOKSAL'

Vasiyet: "Birini (ana-babamn. üstadın, idarecinin vs.) bir başkasına (çocuklarına, akrabalarına, talebelerine, kendi yolunu devam ettirenlere) ölütn öncesi yazılı veya sözlü olarak bıraktığı nasihat"¹, "Kişinin, malını ölüm sonrasına bağlayarak bir şahsa teberru yoluyla temlik (mülk kazandırma) etmesini ifade eden bir ierim"²dir.

Halk eğitiminde ve sosyal huzurun sağlanmasında geleneklerin önemli bir fonksiyonunun bulunduğu herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Konu olarak seçtiğimiz "vasiyet geleneği", aileden devlete kadar uzanan kurumlarda görülen bir uygulamadır. Bunun esasım rica, dilek, bir neslin tecrübesini diğer bir nesle ulaştırma, ibret alınacak fikir teşkil eder.

Aslında dilimizde yaşayan binlerce "ata sözü", "kıssa", "didaktik şiir" ve yüzlerce ahlâk kitabı birer vasiyet niteliğindedir. Mesela "pend-name" adı altında kaleme alınmış manzum ve mensur bir çok eser vardır. Bunlarda ahlâki öğütler yer alır³. Modern Edebiyat'taki Vecize (Maxime)ler aynı amaçlı ürünlerdir.

Konumuzu dağıtmamak için bu bir biriyle iç içe bulunan didaktik mahiyetteki bir başka çalışmada ele almayı düşünüyor, vasiyet konusuna geçiyoruz.

Vasiyet konusunda Hunlar devrine kadar çıkan Oğuz-nâme'de ilk bilgilere rastlıyoruz. Oğuz Han, altı oğlu ile birlikte dünyayı fethedip cihangir olduktan sonra ana yurduna (yurt-i asli) döner. Bir "Uluğ Kurultay" toplar. Binlerce hayvan keserek büyük bir toy yapar. Altın bir otağ kurar. Üç büyük oğlu Boz-oklar sağda, üç küçük oğlu üç-oklar solda oturur.

"Ey oğullarım! Çok savaştım; artık yaşlandım. Düşmanları ağılattım, dostları sevindirdim. Gök-Tanrı'ya borcumu ödedim." der.

* Yard.Doç.Dr. E. Ü. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.

¹ *Edebiyat Bilimi Sözlüğü*, Kazan 1990, s. 32.

² *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, C, 4, İstanbul 1997, s. 440.

³ Levend, Ağâh Sun, *Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1963, Türk Dil Kurumu Yayınları: 234, Ankara 1988, s. 91.

Yurdunu oğulları arasında böler. Ok-yay ilişkilerine göre Üç-oklar'ın boz-oklar'a tabiiyetini bildirir. Töreye ve birliğe bağlı kalmalarını vasiyet eder⁴.

Uygurlara ait hukukun çeşitli alanlarındaki hukukî ilişkileri düzenleyen belgeler arasında vasiyetnamelere de rastlıyoruz.

"Küskü yılının sekizinci ayının on sekizinci gününde ben Tüşimi Ağırca hastalandığımdan ve hastalığının gittikçe fenalasaçağını düşünerek ben karım Silang'a şu yazıyı bıraktım: "Benim ölümünden sonra, başka bir kimse ile evlenmeden, evimi yönetip oğlum Altmış-Kaya'nını eğitimi ile uğraşsın. Oğullarım Kosang ile Esen-Kaya üvey annemiz bizimdir, alacağız diye, işe karışmasınlar. Eğer alacağız diye dava ederlerse, büyük orduya (?) bir altın yastık, şehzadelere birer gümüş yastık, iç hazineye bir at vermek yoluyla ağır cezaya çarptırılınsınlar ve sözleri geçmesin. Ben vasiyetnameyi Sıtz'a, Ked-Kaya Tukung, Tükele ve Kimtsü başta olmak üzere, cemâat ile Tavgaç-Yeke. İkinci başta olmak üzere, halk ve yakınlarımdan Asana, onlar huzurunda verdim. Tanık İnge, Tanık Kara-toym. Bu tamga benimdi. Ben Kaysın sorup yazdım. Bu tamga ben, Tavgaç-Keke'nindir. Bu tamga ben Asana'mndır. İmlâsı altında yazdım."⁵.

Bu belgede vasiyeti yapan, kimi mirasçı olarak kabul ettiğini ve terekesinde kimlerin hakkı olamayacağını gösteriyor. Ayrıca üvey oğullarının, analıkları ile evlenmelerine vasiyetname ile engel olunabileceği anlaşılmaktadır.

İslâmiyet öncesi Türklerde yerleşik medeniyete geçildikten sonra "velayet hakkı", "trampa", "faizle ve kefaletle borç alma", "yarıcılık", "evlat edinme" vs. gibi konularda yerleşik kültür hukukunun gelişmiş olduğu görülmektedir⁶.

Türkler bir yandan doğuda yerleşirlerken, diğer yandan da batıda Müslümanlarla ilişki kurmuşlardır; gerek savaş, gerekse barış yoluyla İslâmiyet Türkler arsında yayılmaya başlamıştır.

XT-XIII. yüzyıllarda siyasetnâmeler ve ahlâk-görgü kurallarından bahseden didaktik mahiyetteki kitaplar (Nizamü'ül-mülk'ün Siyasetnâme'si, Yusuf Has Hacib'in Kutad-gu Bilig'i) özellikle dikkati çeken eserlerdir.

Anadolu kapısını Türklere açan sultan Alparslan'ın Roinenos Diogenes ile Malazgirt Meydan Muharebesinle çıkmadan yapmış olduğu şu vasiyet-hitâbe bu geleneğin devlet katında sıkı bir şekilde uygulandığını göstermektedir:

"Ey askerlerim! Eğer şehid olursam, bu beyaz elbise kefenim olsun. O zaman ruhum göklere çıkacaktır. Melik Şah'ı yerime tahta çıkarınız ve ona bağlı kalınız. Zaferi kazanırsak önümüzde çok hayırlı günler olacaktır⁷.

⁴ Ögel, Bahaddin, *Türk Mitolojisi* /, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1971, s. 206; Tanen, Aydın, *Türk Devlet Geleneği*, Milli Eğilim Bakanlığı Eğitim Dizisi: 30, İstanbul 1997, s. 211.

⁵ Üçok, Prof. Dr. Coşkun-Mumcu, Doç. Dr. Ahmet, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını: 388, Ankara 1976, s. 32.

⁶ Üçok-Mumcu. *a.g.e.*, s. 29-34.

Türk Kültüründe Vasiyet Geleneği

Malazgirt Meydan Muharebesi'nde esir aldığı ve yaptığı antlaşmadan sonra serbest bıraktığı Rotnenos Diogenes'in tahttan indirildiği ve gözlerine mil çekildiğini haber alan Alparslan, bu dununa çok üzülmüş, beylere ve askerlere şu vasiyet-hitabe'de bulunmuştur.

"Bundan böyle arslan yavruları olunu?.; yeryüzünde, gece-gündüz kartal gibi uçunuz ve Rumlara merhamet etmeyiniz"⁸.

Selçuklu dönemine ait diğer bir vasiyetname Sultan Alaeddin Keykubad'a aittir. 1237 yılında bir ziyafet sofrasında zehirlendiği anlaşılmış ve Celaleddin Karatay'a:

"Benim işim sona erdi, kendimden ümidim kalmadı, Kemaleddin Kâinyar'ı çağır, ona memleket meseleleri hakkında vasiyetler yapacağım" demiş, fakat az sonra konuşma melekesini kaybetmiştir⁹.

Vasiyet konusunda bir başka örnek de Memlûk Devleti Sultan'ı en-Nasır Muhammed'in hasta iken verdiği vasiyettir. en-Nasır Muhammed daha Önce veliaht tayin ettiği oğlu Amık'un 1340 yılında vefat etmesi üzerine, hasta yatağında ümerânın büyüklerini toplayarak kendisinden sonra oğlu Seyfeddin Ebu Bekr'i sultan yapmalarını vasiyet etmiş ve onlar da bu vasiyete uymuşlardır¹⁰.

1071 Malazgirt Zaferi'nden hemen sonra Merv'den Doğu Anadolu'ya gelip yerleşen bir Türk grubunun, Oğuzlar'm 24 boyundan bir olan Kayı aşiretinin reisleri Ertuğrul Gâzi'nüi, oğlu osman Gâzi'ye, Osman Gâzfnin, oğlu Orhan Gâi'ye sundukları vasiyetleri ve Osman Gâzi'nüi kayın babası şeyh Edebalı'nin vasiyetleri bu türün devlet geleneğinde ciddiyetle uygulandığı; Asya-Avrupa-Afrika kıtalarındaki pek çok devlete 600 yıldan g-fazla adil bir ölçüde davranarak, onların dil ve dinlerini devlet güvencesi alıma alarak örnek davranışlar gösterdiklerini görmekteyiz. Bu vasiyetnameleri aşağıya alıyoruz:

ERTUĞRUL GÂZİ'NİN VASIYETNAMESİ:

"Bak oğul;

Beni fıır, Şeyh Edebalı'yi kırma. O bizim boyumuzun ışığıdır. Terazisi dirhem şaşmaz. Bana karşı gel., ona karşı gelme! Bana karşı gelirsen üzülür, incinirim, ona karşı gelirsen, gözlerim sana bakmaz. Baksa da görmez olur.

⁷ tbnü'1-Esir, *el-Kâmil Fi't Târîh Tercümesi*, Cilt:U), çeviren: Dr. A. Özeydin, Bahar Yay. İstanbul, s. 71.

⁸ Turan, Osman, *a.g.e.*, s. 188489.

⁹ Turan, Osman, *Selçuklular Zamanıyla Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, 2. Baskı, s. 389.

¹⁰ Koprıman. Kâzım Yaşar, *Mısır Memlûka teri*, Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, C. VI, İstanbul 1989, s. 491.